

НЕВЕРБАЛЬНІ МАРКЕРИ ПОЕТИЧНОГО МОВЧАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ КОРЕЛЮЮЧИХ МОВ)

У статті розглянуто невербальні маркери поетичного мовчання у поетичному дискурсі корелюючих мов. Увагу сфокусовано на природі мовчання, його онтології, засобах позначення силенціального ефекту та їх інтеграції у мові-перекладу. Пунктуаційні знаки виділено як основні одиниці "графіки мовчання". До "графіки мовчання" належать такі знаки як три крапки, тире, знак питання та оклику. Береться до уваги не базова функція знаків (членування синтагм), а семантична, що корелює з емоційним станом мовця.

Постановка проблеми. У статті досліджуються невербальні (графічні) засоби позначення поетичних образів мовчання. Традиційно пунктуаційна система мови вивчається в мовознавстві з функціонально-граматичної точки зору. На сьогодні актуальним є зміна ракурсу аналізу, з зовнішньої до внутрішньої форми знака, тобто до його емоційного забарвлення.

Завдання статті – продемонструвати та дослідити вживання невербальних графічних знаків англійської та української мов у екстеріоризації поетичних образів мовчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливості графічних знаків вивчаються в різних студіях [Анохіна Т. О. 2008, Белова А. Д. 1997, Жаботинська С. А. 1997, Крючков Г. Г. 2001, Лапинська І. П. 2002, Литовський В. Ф. 2001, Реформатський А. А. 1996]. Функції пунктуації з часом розширюються у лінгвістиці. Зростає інтерес до осмислення нестандартного вживання графічних знаків, їх семантичного навантаження, прагматично-комунікативної орієнтації. Еволюція графічного позначення сприяла універсалізації та інтернаціоналізації знаків пунктуації у плані змісту та вираження [1; 2]. Ці немовні універсалиї зближують та збагачують фонди понять різних мов та слугують кращому розумінню невербальних елементів.

Актуальність дослідження зумовлена інтересами вчених до осмислення проблем комунікації та комунікативних одиниць, з одного боку, та малодослідженістю феномену силенціального ефекту в поетичному дискурсі, з іншого боку.

Об'єктом дослідження виступають поетичні образи мовчання, а **предметом дослідження** слугують графічні маркери їх екстеріоризації у мові оригіналу та перекладу.

Мета дослідження – визначити невербальні маркери силенціального ефекту у мові-оригіналу та у мові-перекладу.

Методи дослідження – дискурсивний (направлений на середовище мовця, режим та омовлення), концептуальний та інтерпретаційний.

Викладення основного матеріалу. Мовчання як силенціальний компонент мовлення позначається вербальними та невербальними (графічними) знаками. Графічним знакам притаманна функція екстеріоризатора поетичних образів мовчання. Кодування та декодування семіотичного знаку відбувається завдяки вмінню автора "кодувати" знаки та вмінню читача ці знаки розпізнавати [2]. Відомо, що графічні засоби можуть екстеріоризувати емотивні аспекти та певні семантичні нюанси [3]. Так, експлікуючи силенціальний ефект, графічні маркери сприяють не тільки синтаксичній організації, а виступають семантизованими маркерами писемного дискурсу. Графічна форма вірша налаштовує читача на емоційність та експресивність висловлювання, яке в усній мові передається просодичними елементами, паузами та замовчуваннями. Невеликий за обсягом корпус графічних знаків позначений потенційною адаптивною силою, що проявляється у феномені їх поліфункціональності, наявності семантичних та синтаксичних функцій, які реалізуються як порізно, так і сумісно. Корелюють з силенціальним ефектом – пунктуаційні знаки.

І. А. Бодуен де Куртене наголошував на тому, що пунктуаційні знаки націлені не лише на розчленування мовлення, "існують дві основні категорії пунктуаційних знаків". 1) Деякі з них відносяться лише до морфології писемного мовлення, тобто до його членування на більш маленькі частини (крапка, двокрапка, кома, крапка з комою); 2) інші – підкреслюють семасіологічний бік, вказуючи на настрій людини, що говорить [4: 145].

Грамматика речення фіксується на письмі. Її просодика позначається граматикалізованими пунктуаційними знаками. Паузальне виділення елементів тексту сприяє когерентності тексту, його смислового потенціалу. Сучасна лінгвістика вивчає психолінгвістичні та соціолінгвістичні паузи, що корелюють з феноменом мовчання. Паузи передають настрій, емоції поета, допомагають розкрити характер ситуації. Не кожна відсутність звуку є мовчанням або тишею. Релевантними є хезитативні паузи, емоційні та емоційні [1: 7]. Для позначення поетичного мовчання використовуються емоційні та емоційні паузи, які є результатом увиразнення, виділення певних складових тексту. До маркерів цих пауз належать *крапка, крапка з комою, двокрапка, тире, знак запитання, оклику, дужки та лапки*.

Крапка симультанно членує та інтегрує текст, сприяє його розгортанню, привертає увагу до розділово-оформлених конструкцій, які виступають компонентами фраз [3]. Цей знак належить до універсальних поліфункціональних знаків англійської та української графіки: він може бути графом, графемою, складовою частиною орфограми, пунктуаційним знаком, ідеограмою та піктограмою [5]. Крапка семантизує паузу-

мовчання у випадку парцеляції, напр.: *Pause. Heavy pause*. [6: 16]. Такі знаки, як крапка з комою, двокрапка, дужки та лапки не семантизують силенціальний ефект, але можуть виступати допоміжними знаками, що підсилюють емотивність твору. До "графіки мовчання" належать такі знаки, як *три крапки, тире, знак питання та оклику*. Вживання *трьох крапок* може вказувати на обривання тексту, скорочення його з огляду на економію зусиль та засобів стосовно подальшої пролонгації. Поряд з просодичними цей знак набуває емотивного значення [7]. *Знак питання та знак оклику* є граматикалізованими знаками в умовах діючої просодичної паузи. В комбінації з трьома крапками або тире, а також при редуплікації ці знаки можуть імплікувати силенціальний ефект. *Тире* вказує на довге мовчання перед словом, на якому фокусується увага. В англійському художньому дискурсі специфічним є поліфункціональне використання тире. Як унікальний засіб цей графічний знак може бути різної довжини з огляду на тривалість мовчання (вкорочене, подвійне, продовжене), поширеним є довге тире з аплікацією силенціального ефекту.

Виходячи з того, що три крапки, тире та знаки оклику і питання – це, передусім, знаки, то їх потрібно вивчати з позиції семіотики. В працях відомого американського логіка Ч. Пірса виокремлюється "матеріальна сторона знака" (те, що він позначає) та "безпосередня інтерпретація знака" [8]. В результаті аналізу стає зрозумілим, що матеріальна сторона знака – це його пряме семіотичне значення – організовувати та членувати друковане, або усне мовлення, а під інтерпретацією розуміється – графічний знак-сигнал умовчання, тиші, роздумів, паузи.

Знаки по Пірсу можуть мати різні якості, і виходячи з цього виділяють іконічні знаки (характеризуються своєю первинністю, "все що завгодно може служити *заміною* чого завгодно на основі подібності") [8: 76], знаки-індекси (можуть характеризуватися первинністю, і включають ікону як одну із складових) та знаки-символи. Але варто зауважити, що знаки, які вказують на один і той ж об'єкт не обов'язково впливають на нього однаково. В кожній конкретній ситуації даний знак може бути інтерпретований по-різному.

Про що ж мовчать ці знаки? Три крапки або тире, які поставив автор в будь-якому відрізку писемного мовлення – це, передусім, маркер силенціального ефекту. По-друге, це – знаки, які реалізуються в тексті в двох іпостасях: як спосіб передачі думки, і як сам факт розповідання. Виходячи з цього стає зрозумілим, що "графіка мовчання" корелює зі станом людини, яка не може вербалізувати свої думки, сказати щось з огляду на певні причини, або ж просто для позначення внутрішнього стану тиші.

Пунктуація виступає засобом вираження просодичних контурів мовчання, позначаючи як емоції, так і рефлексорні процеси. Феномен мовчання має за акустичний код паузу, за оптичний код – пунктуацію. Графічні знаки, що позначають феномен мовчання, надають тексту виразності, експресивності, сприяють адекватній передачі інформації. Питання графічної візуалізації силенціального ефекту є вартим аналізу з огляду на недостатню когніцію графічної організації англійської пунктуаційної системи. Для англійської графіки притаманні спільні та відмінні риси з українською пунктуаційною системою.

Виходячи з того, що лише художній дискурс, а саме поетичний, виявляє весь діапазон можливостей мови, ми звернулися до мови англійських та американських поетів XIX століття, та їх перекладів. Відібраний матеріал демонструє, що найбільш частотним в англійській поезії та в перекладах є використання трьох крапок в ініціальній, медіальній та фінальній позиції. Що стосується тире, то цей знак в корелюючих мовах використовується лише в медіальній та в фінальній позиції. На сторінках поетичних творів три крапки та тире виступають як синонімічні метазнаки силенціального ефекту. Але варто зауважити, що поет-перекладач залишає за собою право не повністю передавати "графіку мовчання". Це пов'язано, насамперед, з тим, що він осмислює заново віршований твір, читає між строк і вносить свої власні асоціації. Різниця в позиції цих знаків впливає на читача по-різному, і виконує функції:

1) Емфатичної паузи на початку тексту (поет акцентує увагу на першому рядку вірша). Напр.:

...*The day is done, and the darkness / Falls from the wings of night / As a feather wafted downward / From an eagle in his flight* [9: 158].

В перекладі Василя Мисика, це звучить так:

Вже день відійшов – і з неба / Вечірня падає мла, / Немовби пір'я, що вітер / Висмикує з крил орла [10: 267].

Три крапки, що поставив автор на початку свого твору не передаються перекладачам, натомість він вводить тире, але в медіальній позиції, що також експлікує мовчання. Подібні модифікації не впливають на зміст вірша, тому що, насамперед, настрої та головна ідея збережені у корелюючому тексті трансляторі.

2) Емоційної паузи всередині тексту (заповнює час між діями, або поетичними образами). Порів.: англ. та укр.

<i>Wha will be a traitor knave?</i>	Хто злякався ворогів,
<i>Wha can fill a coward's grave?</i>	Хто від жаху затремтів,
<i>Wha sae base as be a slave?–</i>	Рабські вмерти захотів –
<i>Let him turn, and flee!</i> [11: 56]	Може утекти [10: 356].

В даному випадку поет-перекладач передав "графіку мовчання", але в оригіналі вона пов'язана з комбінацією тире та знаку питання, що, на нашу думку, підсилює силенціальний ефект.

3) Емоційної паузи у кінці тексту (щоб зрозуміти слова поета читач повинен домислити, зрозуміти настрої поета). Напр.: *Farewell the glen sae bushy, O! / Farewell the plain sae rushy, O! / To other lands I now must go, / To sing my Highland Lassie, O...* [11: 34].

У мові-трансляторі цей уривок графічно представлений по-іншому: *В чистім полі, і в гаю / Я в серці пісні не маю: / Сідаю й славлю від душі / Горянську дівчину мою...* [10: 345].

Перекладач передав графіку поезії Роберта Бернса, що є дуже важливим для сприйняття емоційності цього твору.

Існує цілком слушна думка, що пунктуація в художньому дискурсі – це мистецтво, в якому загальні граматичні правила можуть не діяти, або бути ілюзорними, а надмірна граматикалізація та регламентація взагалі небажана [3]. Графічні знаки позначені поліфункціональністю: вони виконують в тексті граматико-синтаксичну функцію та семантизують емоційність шляхом графічних позначень, які естеріоризують "силенціальні компоненти комунікації" [2: 34]. Графічні знаки, що позначають мовчання, є вторинними одиницями, дериватами, чим уподібнюються у своїй еволюції вербальним знакам. Не тільки еволюційні зміни, динаміка становлення, але і значущість ситуативного навантаження споріднює вербальні та невербальні знаки, слугує їх інтеграції у комунікативному процесі. Емоційне та естетичне навантаження художнього твору залежить від гармонійного поєднання звукової та графічної реалізації. Семантичне навантаження пунктуації есплікується ситуацією, психологічним станом мовця.

У ході дослідження ми дійшли до наступних **висновків**, що метазнаками мовчання є паузи, які есплікуються на письмі пунктуаційними знаками: три крапки, тире, знак оклику і питання. Графічні знаки позначення мовчання – це маркери, що відкриті до інтерпретації.

Перспективи подальших досліджень у контексті окресленої проблеми вбачаємо у подальшому дослідженні вербальних та невербальних маркерів silenціального ефекту на матеріалах англомовного та українського художніх дискурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохіна Т. О. Пауза як silenціальний знак комунікації / Т. О. Самохіна // Вісник СумДУ. – 2003. – №4 (50). – С. 6–8.
2. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англомовному художньому дискурсі : [монографія] / Т. О. Самохіна. – В. : Нова книга, 2008. – 160 с.
3. Лінгвістика, прагма-лінгвістика та дидактика літературного художнього твору / [Кузнецова Л., Островська О., Конопельник Л., Лозинська О.] // Іноземномовний текст за фахом : лінгводидактичний аспект. – Львів : Світ, 1998. – С. 63–107.
4. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – М. : АН СССР, 1963. – Том II. – 376 с.
5. Почепцов Г. Г. Молчание как речевой акт или how to do things without words / Г. Г. Почепцов // Сб. науч. труд. / МГППИЯ им. М. Тереза. – 1985. – Вып. 252. – С. 43–52.
6. Miller Henry. Rosy Crucifiation / Henry Miller. – Glasgow : Flamingo, 1993. – Volume I. – 462 p.
7. Крючков Г. Г. Символизм пиктографических та идеографических написань / Г. Г. Крючков, Л. Ю. Ермоленко. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2001. – С. 104–109.
8. Пирс Ч. Начала Прагматизма / Ч. Пирс ; [перевод с английского, предисловие В. В. Кирущенко, М. В. Колопотина]. – СПб. : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ ; Алетейя, 2000. – 352 с.
9. The Complete Poems of Henry Wadsworth Longfellow. – Part III. – Dodo Press, 2008. – 688 p.
10. Мисик Василь. Захід і Схід : [переклади] / Василь Мисик. – К. : Дніпро, 1990. – 543 с.
11. Alfred A. Knopf. Poems and Songs of Robert Burns / A. Alfred. – New York : Random House Inc., 2007. – 255 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Anokhina T. O. Pauza yak silenціальnyi znak komunikatsii [Pause as the Silent Sign of Communication] / T. O. Anokhina // Visnyk SumDu [Sumy State Journal]. – 2003. – №4 (50). – S. 6–8.
2. Anokhina T. O Semantyzatsiia kategorii movchannia v angломovnomu khydozhniomu dyskursi [Semantization of Silence Category in the English Belle-Lettres Discourse] / T. O. Anokhina. – V. : Nova Knyga, 2008. – 160 s.
3. Lingvistyka, pragma-lingvistyka ta dydaktyka literaturnogo khydozhniogo tvoruu [Linguistics, Pragmalinguistics and Didactics of Fiction Literature] / [Kuznetsova L., Ostrov'ska O., Konopel'nyk L., Lozyn'ska O.] // Inozemnomovnyi tekst za fakhom : lingvodydaktychnyi aspekt [Foreign Text on the Specialty : Linguistic and Didactic Aspect]. – L'viv : Svit, 1998. – S. 63–107.
4. Baudouin de Courtenay J. Izbrannye trudy po obshchemu yazykaznaniuu [Selected Works on General Linguistics] / J. Baudouin de Courtenay. – M. : AN SSSR, 1963. – Tom II. – 376 s.
5. Pocheptsov G. G. Molchanie kak rechevoi akt ili how to do things without words [Silence as the Speech Act or How to Do Things without Words] / G. G. Pocheptsov // Sb. науч. trud. [Selected Scientific Works] / MGPPIYA im. M. Tereza. – 1985. – Vyp. 252. – S. 43–52.
6. Miller Henry. Rosy Crucifiation / Henry Miller. – Glasgow : Flamingo, 1993. – Volume I. – 462 p.
7. Kriuchkov G. G. Symvolizm piktografichnykh ta ideografichnykh napisan' [Symbolism of Pictographic and Ideographic Writings] / G. G. Kriuchkov, L. Yu. Ermolenko. – K. : Kyiv's'kyi natsional'nyi universitet im. Tarasa Shevchenka, 2001. – S. 104–109.
8. Pirs Ch. Nachala Pragmatizma [The Beginning of Pragmatics] / Ch. Pirs ; [perevod s angliiskogo, predislovie V. V. Kirushchenko, M. V. Kolopotina]. – SPb. : Laboratoriia metafizicheskikh issledovaniy filosofskogo fakul'teta SPbGU ; Aleteia, 2000. – 352 s.
9. Complete Poems of Henry Wadsworth Longfellow. – Part III. – Dodo Press, 2008. – 688 p.
10. Mysyk Vasyl'. Zakhid i Skhid [West and East] : pereklady / Vasyl' Mysyk. – K. : Dnipro, 1990. – 543 s.
11. Alfred A. Knopf. Poems and Songs of Robert Burns / A. Alfred. – New York : Random House Inc., 2007. – 255 p.

Матеріал надійшов до редакції 04.04. 2012 р.

**Куліш В. С. Невербальные маркеры поэтического молчания
(на материале поэтического дискурса коррелирующих языков).**

В статье рассмотрены невербальные маркеры поэтического молчания на материале поэтического дискурса коррелирующих языков. Фокусируется внимание на природе молчания, его онтологии, способах обозначения силенциального эффекта и их интеграции в язык-перевода. Пунктуационные знаки выделяются как основные единицы "графики молчания", к которой относят многоточие, тире, знак вопроса и восклицательный знак.

Выделяется не базовая функция знаков (членение синтагм), а семантическая, которая связана с эмоциональным состоянием говорящего.

Kulish V. S. Non-Verbal Markers of Poetical Silence (in the Poetic Discourse of Correlated Languages).

This article deals with non-verbal markers of poetical silence in the poetic discourse of correlated languages. The attention is paid to the nature of silence, its ontology and markers of the silent effect and its integration into the target language. Punctuation signs are marked as main units of "graphic of silence", to which belong suspension periods, dash, question mark, exclamation mark. The semantic function of signs (decomposition of syntagms,) which is connected with the speaker's emotional condition, not the basic one, is pointed out.